

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar
adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

Romeinen 6:3-5

*„Wij zijn met Hem begraven door de doop in de dood.”
Meestal denkt men hierbij aan het sacrament van
de doop.*

Door middel van de doop zijn wij begraven in de dood.

Zo bezien is de doop een werktuig.

Een transportmiddel waardoor wij bij Christus komen.

Dat is roomser dan rooms.

Zeker als het dan ook nog moet slaan op de kinderdoop.

Bovendien, wat is dat: begraven zijn in de dood?

*Begraven zijn in het graf — eerst dood, dan graf —
dat is normaal in deze tijd.*

*Maar begraven zijn in de dood — eerst graf en dan
dood — daar kunnen we ons niets bij voorstellen, noch
letterlijk noch figuurlijk.*

*Paulus heeft het niet over een begráfenis in de dood,
hij heeft het over een dóóp in de dood.*

*Het gaat niet over de doop in het wáter, het gaat over
de doop-in-de-dóód.*

*Paulus denkt aan de manier waarop in zijn tijd werd
gedoopt en aan de afleiding van het griekse woord
dopen. Dopen betekent: dompelen in (F. Prat, La
Théologie de Saint Paul I, 265).*

Zoals wij zeggen: „We zijn in rouw gedompeld.”

*Dat betekent: we hebben een verdrietige gebeurtenis
meegemaakt en die gebeurtenis heeft heel ons leven
veranderd.*

*Zo schrijft Paulus: „Weet gij niet, dat wij allen, die in
Christus Jezus gedoopt zijn, in zijn dood gedoopt zijn?”
In de loop van ons leven hebben wij de Here Jezus
leren kennen.*

*Dit is een gebeurtenis die heel ons leven heeft
veranderd.*

*En wie Jezus heeft ontmoet, heeft ook kennis gemaakt
met de dood van Jezus.*

We zijn er ingedompeld: in Jezus en in zijn dood.

Natuurlijk is de waterdoop hier een teken van.

*In Romeinen 6 echter denkt Paulus niet aan het teken,
maar aan de betekende zaak.*

J. H. VEEFKIND — KROMMENIE

Aan de Here Jezus vastgroeien

Op een zondagmiddag brak onze
dochter haar been.

De röntgenfoto's lieten het duidelijk
zien: het beentje lag aan stukken.

Na een paar maanden was het weer
genezen.

Ook dat lieten de foto's duidelijk zien:
de stukken waren aan elkaar gegroeid.
En de mensen zeggen: „Een been dat
gebroken en weer genezen is, is sterker
dan het ooit geweest is.”

Zo is het ook met ons leven.

Ons leven wordt gebroken, en dat
doet pijn.

Wij groeien vast aan de Here Jezus,
en zo worden we sterker dan we ooit
geweest zijn.

Een vader die ontslag krijgt en een
kind dat geplaagd wordt — dat is niet
precies hetzelfde.

Maar het lijkt wel veel op elkaar.
Vader en kind beleven soortgelijke
dingen, ondervinden soortgelijke
gevoelens.

Zo is het ook met de dood van Jezus en
de dood van ons.

Die zijn niet precies hetzelfde: Jezus
stierf vóór de zonden, wij sterven áán
de zonden.

Maar ze lijken wel veel op elkaar.
De Here Jezus en wij beleven soort-
gelijke dingen, ondervinden soort-
gelijke gevoelens.

Wij groeien samen met hetgeen gelijk is
aan zijn dood.

Jezus neemt ons zoals we zijn.

Maar Jezus laat ons niet zoals we zijn.

Jezus maakt andere mensen van ons.

We moeten een enge poort door en
een smalle weg langs.

We moeten alles afleggen wat ons

hindert, alle zonden die ons in de weg
staan.

Er mag niets blijven zitten tussen ons
en God.

De Here Jezus helpt ons af van onze
verkeerde manier van leven.

We moeten loslaten huizen en akkers,
vrienden en broeders, liefde en eer —
loslaten terwille van Jezus Christus en
Gods koningschap in ons leven.

En dat — dat is een stuk in ons leven.
Dat breekt ons, daar schreien we hete
tranen om.

Jezus is een machtige Heiland, maar
Jezus is geen zoetsappige Heiland.

In de omgeving van de Here Jezus
sterven wij duizend doden.

Wij zeggen: „Jezus stierf onze dood.”
Maar we mogen ook zeggen: „Wij
sterven Jezus' dood.”

Als ons leven gebroken wordt, als ons
hart schreit, is dat de dood van de
Here Jezus die in ons wordt afgedrukt.
Wij worden gemodelleerd naar zijn
dood.

Wij groeien vast aan de Here Jezus.

Maar dan is er ook een keerzijde.

Indien wij samengegroeid zijn met
hetgeen gelijk is aan zijn dood, zullen
wij ook samengegroeid zijn met hetgeen
gelijk is aan zijn opstanding.

Wij zijn met Hem begraven door de
doop-in-de-dood, opdat, gelijk
Christus uit de doden is opgewekt door
de majesteit des Vaders, zo ook wij in
nieuwheid des levens zouden wandelen.

Ook de opstanding van de Here Jezus
wordt in ons afgedrukt.

Niet alleen straks, op de nieuwe aarde.
Maar ook nu, in een nieuwe levens-
wandel.

Het koningschap van God in ons leven
bestaat in vrede, rechtvaardigheid en
blijdschap door de heilige Geest.

Wie in Christus Jezus is, is een
nieuwe schepping.

De Here Jezus maakt nieuwe mensen
van ons.

Gebroken.

Weer genezen.

Sterker dan we ooit geweest zijn.

H. SMIT — BARENDRECHT

De eredienst van de eerlijkheid

Loslopende monsters...

Vrij lang geleden hoorde ik een betoog, waarin het ging over zeer positieve begrippen als waarheid, oprechtheid, eerlijkheid. In dat betoog werd gesteld, dat de positieve betekenis schade zou oplopen, indien waarheid en oprechtheid zouden worden losgemaakt van de liefde Gods in Christus en diens gevolg ook hun plaats in het raam van onze wederliefde zouden verliezen. Buiten de liefde om gaan oprechtheid, eerlijkheid en waarheid als het ware een eigen leven leiden. Ze gaan dan lijden aan een grote misvorming van wat de bijbel bedoelt. Zo kan „Eerlijk is eerlijk!” het motief worden voor de farizeeër om de arme weduwe uit haar huisje te zetten als ze haar schuld niet kan betalen. Een „gerechtigheid” waarbij de zetter de aanhalingstekens niet mag vergeten!

Positieve begrippen, positieve bepalingen van levensvoering en gedrag... ze worden tot loslopende monsters!

Ik weet nog wel dat ik dat betoog aanhoorde in die vage hoogmoed die ons gereformeerden niet geheel vreemd was. Ik ontving, naar mijn gedachte, informatie over misstanden in een heel ver land. Mijn eigen huis en mijn eigen haard bleven vanzelfsprekend wel buiten schot. Op dat punt moest ik, gelijk velen, door schade en schande wijzer worden! Loslopende monsters... dat is nogal wat! Toch geloof ik dat deze uitdrukking verantwoord is.

De grote moeilijkheid is daarbij, dat het wegwijnen van het zicht op de liefde Gods en daarmee het wegwijnen van de wederliefde van onze zijde juist vaak een geweldige nadruk op oprechtheid, waarheid en eerlijkheid zal te weegbrengen! Een onbewuste compensatie. We weten niet dat al dat positieve een grote misvorming ondergaat. De schijn gaat heel erg verschillen van de werkelijkheid. Wat is beter dan eerlijkheid? Wat is heerlijker dan oprechtheid? Maar ach... „die afgrond zo donker daaronder”!

De onrechtvaardige rechter...

Het gaat me nu niet om de hele gelijkenis maar om de korte en pakkende wijze waarop de Here de rechter typeert: Een man die zich om God niet bekommert en zich aan geen mens stoort (Luk. 18:2). Zich om God niet bekommeren...! Terwijl Israëls rechters

Kerkelijk Leven

nooit mochten vergeten dat de rechtspraak van God is (Deut. 1:17)!

Zich aan geen mens storen...! Het rechtsbesef van anderen zal deze rechter niet in het rechte spoor houden en de publieke opinie zal zijn afglijden niet kunnen verhinderen. De gerechtigheid is hier vogelvrij verklaard! Inderdaad, de gerechtigheid zal hier sterven!

Maar... wat moet het voor deze rechter eenvoudig zijn om oprecht en eerlijk te zijn in die losgeslagen betekenis van de woorden! Wat zal zo'n man „recht door zee” kunnen gaan — noch door God noch door zijn medemens „gehinderd”? Wat een indrukwekkend park voor loslopende monsters! Stelt u zich eens voor, een ondergeschikte van deze rechter faalt in de uitvoering van een opdracht, hij maakt een flinke fout. Dan te staan voor een baas die de heilige „rem” van innerlijke ontferming en barmhartigheid niet kent, omdat hij God niet kent. Dan te staan voor een baas die de „rem” niet kent van het menselijk gevoel voor zijn medemens! Wat zal deze „ongeremde” rechter recht door zee gaan... als een mès door de boer! Wat zal deze rechter „zonder aanzien des persoons” handelen... hij ziet immers helemaal geen mèn meer staan! „Eerlijk is eerlijk!” zal hij misschien na afloop nog zeggen. Maar de eerlijkheid van een man die zich om God niet bekommert en zich aan geen mens stoort... het kan niet anders dan een loslopend monster zijn.

Dodelijk! Een eerlijkheid die opkomt waar de ware gerechtigheid gestorven is en waar de echte liefde nooit geboren is! Moge de Here ons leven daarvoor bewaren!

Judas' inzicht...

Wij kennen allemaal dat aangrijpende en donkere bijbelgedeelte dat handelt over Judas' berouw (Matth. 27:3 evv.). „Onschuldig bloed verraden...”. We zouden zeggen: Dat gaat de goede kant op, Judas. Nu verder op de weg van berouw... en van bekering! Maar... Judas' inzicht blijkt de sterkste boei te worden waarmee de satan hem bindt. Dit in-

zicht drijft hem de dood in. Dat is het verschrikkelijke. Satan heeft er niets op tegen ons „iets” te laten zien van de vreselijke werkelijkheid van ons falen, van onze zonde. Maar hij wil wel, dat dat „iets” ons onthuld wordt in het inwendige van een donkere koepel, die géén uitgang heeft. Zonde zien... geen bezwaar! Maar géén uitweg zien, géén uitzicht ontvangen! Want zó — in die satanische regie — ...zo komt de wanhoop en de dood. Zouden we hier niet even mogen spreken van eerlijkheid-onder-regie-van-satan? Iets van een werkelijk inzicht in een werkelijk falen mag worden „vrijgegeven”. Maar dan in het vertrek zonder deur of venster. Inzicht tot wanhoop en dood.

Maar krijgen we hier niet een verdiept inzicht in wat we de eerlijkheid als loslopend monster hebben genoemd? Iemand de waarheid zeggen... en hem dan laten liggen — hebben we daar niet de verbindingslijn tussen dat voluit satanische en wat we in ons dagelijkse mensenleven aan „eerlijkheid” zo vaak tegenkomen?

De misvorming van het positieve...

Wat komt er — buiten de liefde om — terecht van al dat positieve, van waarheid, oprechtheid en eerlijkheid?

U gaat recht door zee? Prachtig. Maar buiten de liefde om bent u de ijsbreker en uw naaste is het ijs.

U handelt zonder aanzien des persoons? Prachtig. Maar buiten de liefde om betekent dat alleen maar, dat u niet meer in staat bent uw naaste als mens en uw medemens als naaste te zien.

U bent er trots op „tenminste eerlijk te zijn”? Maar deze eredienst van de eerlijkheid betekent alleen maar dat u de rem van de naastenliefde mist en dat het u niets kost hem zijn mislukking in te prenten.

Al had ik alle denkbare eerlijkheid, maar ik had de liefde niet...! (1 Kor. 13).

Het verschil...

De Here gebiedt ons dat wij in oprechte liefde met elkaar omgaan. Deze oprechtheid der liefde betekent ook, dat we elkaar waar nodig vermanen en terechtwijzen. Daar is de Schrift vol van. Maar... waar handel ik nu in de oprechtheid van de liefde? En waar treed ik op in die loslopende eerlijkheid die de naaste afbreekt? Er is een hemelsbreed verschil. Maar waar zit het?

Het is niet gemakkelijk daar op in te gaan. We zouden zo licht kunnen bezwijken voor de verzoeking een soort „methodiek” voor de liefde te ontwerpen — in de lijn van de oude farizeeërs. Daarbij zou de liefde eerst een kunst en vervolgens een techniek worden. En dan zouden we toch weer van het spoor van de liefde

afraken. Toch valt er wel iets te zeggen. Wanneer u handelt in werkelijke naastenliefde dan bent u op het welzijn van de naaste de broeder uit. Maar dat betekent ook, dat het u moeilijk valt hem pijn te doen, óók waar die pijn nodig en geboden is. U moet dus uzelf wantrouwen wanneer het u helemaal niets kost hem de waarheid te zeggen. Wantrouw uzelf temeer als u er een plezier in krijgt. Want dat zou erop wijzen, dat de „zaak” u mogelijk zwaar weegt maar dat de mèn een bijkomstigheid wordt. En dan glijdt u af in de richting van de „eerlijke” onrechtvaardige rechter en dan dreigt uw eerlijkheid onder de macht van een duistere regie te geraken.

Een tweede ding... Wanneer u handelt in werkelijke naastenliefde, dan probeert u ook werkelijk náást hem te komen — zoals de samaritaan náást de gewonde man neerknielde op de grond en vervolgens náást hem liep om hem vast te houden. Dat is wat méér dan een waarheid als een koe. Het geeft aan uw spreken een eigenaardige tweevormigheid. U spreekt woorden als van God, woorden van boven, woorden van gezag. Maar u gaat zelf náást hem staan in de nederigheid van iemand die helpen kan maar die zich bewust is zelf óók in verzoeking te kunnen komen (Gal. 6:1). Ik hoorde hierover eens een klein geschiedenisje dat me toch onvergetelijk geworden is. Een ouderling ging in liefdevolle oprechtheid een jonge vent vermanen. Maar hij kwam boos terug, boos op zichzelf en misschien — wie kan zichzelf doorgronden? — boos op God. „Wat ben ik waardeloos. Ik heb nota bene bij mijn praten geen zin behoorlijk weten af te maken. Ik heb zitten hakkeln!”. Een diep gevoel van mislukking. Woorden als van God... verboddeld! Maar het commentaar van de jonge vent was anders! Hij vertelde dat het hem zoveel goed had gedaan dat die ouderling tenminste niet zo „verrekt vlot” had gepraat. Hij had de woorden van boven gehoord uit de mond van iemand die náást hem was komen staan. Zo mogen we zijn ongekunsteld commentaar wel vertalen. De liefde had een weg bewandeld waarover het verstand zich later ergerde. Maar de Here had die weg dóórgetrokken. De liefde was overgekomen — in en met de woorden van God. En daarmee de barmhartigheid van de Goede Herder zelf! Maar ik voel dat ik nu moet ophouden. Anders wordt die hapering - van - de - liefde toch weer een anti-vloetheidsmethodiek, een kunst, een techniek. Alleen dit mag onthouden worden: Wanneer we in liefde te werk gaan, dan kan de Here op de wonderlijkste manieren ook maken, dat die liefde als zodanig overkomt. Als iets dat geheel anders is dan

die loslopende eerlijkheid. En daar mogen we ook om vragen!

Is dat nu wel nodig?

Alles goed en wel, zo hoor ik iemand zeggen, maar is zo'n artikel nu wel nodig? Ons kerkelijk leven en samenleven wordt toch zeker niet door die loslopende monsters beheerst? Past deze waarschuwing niet veel beter in een tijd van algemene strijd en spanning? Daar zit zeker wel wat in. Alleen maar... als de Here ons in zijn goedheid een onverdiende tijd van verademing geeft, dan moeten we juist die rust gebruiken om Hem dieper te leren kennen, om onszelf bij het licht van de Schrift beter te leren kennen, om ook des te beter de afgoden te leren onderkennen zo-

als zij zich in allerlei — ook positieve! — gestalten aan ons kunnen voordoen. Als de liefde op retour is, ...als eerlijkheid, waarheid en oprechtheid de grote geïsoleerde vestingen geworden zijn die het erf beheersen, ...als de misvorming is ingetreden,... dan is er maar weinig ruimte meer voor een overweging als deze. Dan zullen we stampvoetend volhouden, dat de waarheid boven alles gaat en dat de oprechtheid ons behoeden zal. En van daaruit zullen we woedend en met de vuist op tafel uitroepen, dat waarheid en oprechtheid ons vanzelf en uiteraard wel zullen houden op het spoor van zachtaardigheid en liefde!

Dan verblindt de eredienst van de eerlijkheid de ogen! Moge de Here ons behoeden!

G. JANSSEN — NIJVERDAL

De christelijke vrijheid (slot)

We zouden in dit artikel, zo besloten we het vorige, de vraag onder ogen zien naar het verband tussen onze christelijke vrijheid en de wet van God als ordening van het christelijke leven.

Het is niet moeilijk uit verschillende werken van Luther citaten aan te dragen, waarin deze functie van de wet wordt erkend, maar evenmin andere, die spreken over de overbodigheid van de wet voor de recht gelovigen. De zaak ligt in dit opzicht bij hem ietwat ingewikkeld en de discussies over zijn standpunt zijn nog steeds aan de gang. Daar we geen citatenspel willen bedrijven laten we daarom Luther thans rusten. Calvijn neemt een wel zeer duidelijk standpunt in. Hij noemt zelfs als het voornaamste gebruik der wet dat zij de gelovigen leert wat de wil des Heren is en dat zij hen tot de gehoorzaamheid daaraan stimuleert, zulks naast haar de zonde ontdekkende functie, die in elk geval bij Luther domineert. Maar liever dan ons in deze situatie op Calvijn alleen te beroepen willen we het Nieuwe Testament nu rechtstreeks gaan raadplegen.

Daarbij valt het ons dan op dat de apostelen, die het meeste over de christelijke vrijheid geschreven heeft tegelijk aan enkeling en gemeente een rijk geschakeerde veelheid van voorschriften en nadere explicaties van de geboden van God heeft geschonken. Ik bedoel de apostel Paulus! Dit is in zo sterke mate het geval, dat prof. dr Herman Ridderbos in zijn belangrijke boek over deze apostel kan schrijven: „Indien de aard van het nieuwe leven en van

de op grond daarvan geëiste nieuwe gehoorzaamheid met het onderworpen zijn aan nieuwe voorschriften en geboden in strijd zou zijn, dan zijn Paulus' brieven van de eerste tot de laatste niet meer te begrijpen want ze zijn er vol van.”¹⁾ Dit is inderdaad het geval.

Uit Christus' dood en opstanding, waaraan de christenen door hun geloof deelhebben, vloeit een nieuw leven voort in geloof en liefde. Maar de gestalte, waarin dit nieuw leven zich te vertonen heeft, laat de Heilige Schrift niet zonder meer over aan de geloofs-intuïtie noch aan de geloofsconclusie uit enkele algemene beginselen of principes, zij geeft daarvoor zelf ook nadere aanwijzingen, die ons als gezaghebbend worden voorgelaten.

Daarmee komt de wet niet weer naar voren als een nieuwe weg tot het heil, maar zij wil ons op deze wijze bij de gegeven verlossing bewaren en het verlorene leven in de rechte banen leiden en tot verdere ontplooiing brengen. We moeten niet vergeten dat dit ook haar oorspronkelijke bedoeling was! Het latere Jodendom heeft er wel een nieuwe heilsweg van gemaakt, maar zulks tegen de oorspronkelijke opzet van de wet in. Haar opschrift: Ik ben de HERE, uw God enz. leert ons duidelijk dat de verlossing aan de gave van de wet voorafging en dat zij dus geen weg tot de verlossing wilde aangeven, maar het dankbare leven daaruit wilde omschrijven. In het Oude Testament worden Gods genadige

¹⁾ Dr Herman Ridderbos, Paulus, 1e dr. pag. 304. Over ons vraagstuk par. 45 en 46.

verkiezing van Israël en zijn geven van de wet aan dit volk direct met elkaar verbonden: Hij heeft Jakob zijn woorden bekend gemaakt, Israël zijn inzettingen en verordeningen. Aldus heeft Hij aan geen enkel volk gedaan, en zijn verordeningen kennen zij niet. Hallelujah, Ps. 147:19 en 20.²⁾ Daarom heeft de gelovige een welgevallen in de wet van zijn God „naar de inwendige mens”, Rom. 7:22.

De Heiland zelf wist zich in al Zijn doen gebonden aan de wil van Zijn hemelse Vader, zoals deze Hem bekend was uit het geschreven Woord. Daarop beriep Hij zich tot driemaal toe bij zijn verzoeking door de duivel in de woestijn. Hij wijst de boze af met Zijn beslisse: Er staat geschreven... Matth. 4:4, 7, 10.

Het beroep op de leiding van de Heilige Geest kan hier geen tegeninstantie tegen vormen. Die leiding is er en in verband daarmee spreekt de Schrift over een wandelen door de Geest en van een zich door Hem laten leiden, Gal. 5:16 en 18. Wel zeer duidelijk wordt de Geest in Rom. 8:4 als norm van het nieuwe leven getekend, wanneer daar sprake is van een wandelen naar de Geest. Maar dit is niet in strijd met de verschillende geboden en voorschriften, die wij in dezelfde Schrift vinden, want deze zijn van de Geest zelf afkomstig! Hij concretiseerde daarin voor een deel zijn leiding van de gelovigen en van de gemeenten. Ik meen ook de Geest Gods te hebben, schrijft Paulus aan het slot van 1 Cor. 7, een hoofdstuk waarin hij heel wat concrete aanwijzingen en bevelen geeft. Die vinden we eveneens in de brieven van de Heiland aan de zeven gemeenten in Klein Azië en deze eindigen allen met de oproep om te horen wat de Geest tot de gemeenten zegt, Openb. 2 en 3.

Wel zijn heel wat geboden en voorschriften uit de wet van Mozes „vervallen”, in zover ze nl. verband hielden met de aparte plaats van Israël in de openbarings- en heilsgeschiedenis en slechts schaduwen waren van de toekomstige goederen en niet de gestalte dier dingen zelf, Hebr. 10:1. Maar dit heft de wet in haar blijvende betekenis niet op, noch verhindert dat een nadere concretisering voor de gemeente van het Nieuwe Verbond. God heeft Zijn Zoon gezonden... opdat de eis der wet vervuld zou worden in ons, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest, Rom. 8:4.

Het onderscheid tussen de gemeente van het Oude en die van het Nieuwe Verbond moet hierbij

²⁾ Dr C. G. Berkouwer, De zonde, I, pag. 169.

niet verwaarloosd worden. Het volk Israëls was onmondig, Gal. 4:1 en dat bracht mee dat zijn weg door de geschiedenis nauwkeurig was afgepaald door een menigte van voorschriften en bepalingen. De mondigheid van de Nieuwtestamentische gemeente brengt mee dat zij in vele gevallen tot een zelfstandig oordeel wordt geroepen in allerlei vragen, die haar voorkomen. Zij wordt opgeroepen om zelf te onderkennen wat de wil van God is, het goede, welgevallige en volkome-ne, Rom. 12:2. Zij heeft te toetsen of te beproeven wat de Here welbehagelijk is, Ef. 5:10 en te trachten dat te verstaan, vers 17. Deze mondigheid brengt de Schrift volledig in rekening, maar dat neemt niet weg, dat zij nog onvolkomen is in kennis en geloof en liefde en daarom ook door Gods goedheid geholpen wordt met verschillende aanwijzingen en bevelen om haar weg door de geschiedenis te vinden en Gods wil te verstaan.

Wanneer wij uit zucht tot systematisering een zwart-wit schema hanteren doen we tekort aan de volheid van het Nieuwe Testament. Daarin is geen sprake van een of-of, maar van een en-en. Uit vrije liefde handelen en naar Gods gebod. Wordt trouwens de gehele wet niet vervuld in één woord: Gij zult liefhebben? Gal. 5:13.

Niet altijd maar toch wel vaak dragen de bevelen en voorschriften in het Nieuwe Testament een door de situatie, waarin zij gegeven zijn, gestempeld karakter, dat willen we niet vergeten. En het behoort mede tot de geestelijke volwassenheid van de Nieuwtestamentische gemeente te beoordelen hoe en in hoeverre zij voor haar geldigheid hebben. Maar dit doet aan het beginsel niet af dat ook wij aan Gods bevelend spreken gebonden zijn, ook als het door middel van de apostelen tot ons komt. Daarom is het een verkeerd verstaan van onze christelijke vrijheid om concrete aanwijzingen en geboden terzijde te schuiven, evenals het in de mondig geworden gemeente van Christus een nieuwe vorm van wetticisme is om te zeggen: dit of dat heeft de Here niet nadrukkelijk geboden en gepreciseerd, daarom mag je het niet doen, terwijl het toch ligt in de lijn van heel Gods openbaring. Ik denk hierbij o.m. aan de nadere inrichting van het kerkelijke leven, waarvoor we in het Nieuwe Testament niet een preciese blauwdruk hebben ontvangen.³⁾

³⁾ Wel dient het voorbehoud gemaakt dat men geen nieuwe wetten opricht om God daardoor te dienen en de gewetens te binden. Het moet daarbij steeds gaan om de eendracht te bewaren. Beide, Luther en Calvijn, wijzen hierop met grote nadruk, zie ook N.G.B. art. 32 en daarover ds C. Vonk, De Voorzeide Leer, IIIb, pag. 17-181.

Redactioneel woord

op de

Opbouw-vergadering van 26 maart 1977 te Utrecht

Op onze laatste redactie-vergadering de vraag besprekend, hoe wij onze lezers tegemoet zouden treden op de jaarvergadering van de persvereniging „Opbouw”, vonden wij goed, dat wij het voortaan wat anders zouden aanpakken; dat wij niet meer vragen van de lezers zouden afwachten, waarop we dan om beurten zouden antwoorden, zoals we dat eerder wel deden, maar dat één van ons — te beginnen dit jaar met degene, die in het redacteur-kolommetje bovenaan staat — een korte inleiding zou houden, waarin de bedoeling van het redactie-beleid bondig onder woorden zou worden gebracht. Om zo enige leiding te geven aan het gesprek daarover.

Welnu, ons blad bedoelt de opbouw te dienen van ons gereformeerde leven. Zo leest u het in de kop. Dat is ook precies wat wij willen. Gereformeerd is: alles op zij zetten wat het luisteren naar Gods Woord in de weg staat. Steeds is dat in de geschiedenis weer gebeurd, dat men onder de schijn van te luisteren naar Gods Woord in werkelijkheid zich meer afstemde op de gangbare mening. Het woord gereformeerd zegt dat men zich gevaar bewust is en dat men altijd weer met nieuwe oren, de profeet zegt: met besneden oren, wil luisteren naar de stem van de Goede Herder zelf. Helaas is voor meerdere kerken en christenen 'gereformeerd' een woord geworden, dat naar het verleden wijst. Toen en daar is de kerk ge-re-for-meerd en dan komen er jaartallen en plaatsen. Zeker is dat een betekenis van het woord 'gereformeerd'. Maar daar mag het niet bij blijven. Permanente reformatie — dat zit ook in het woord 'gereformeerd' gesloten. Daarom zit er ook een program voor de toekomst in. Gereformeerd zijn is zeker terug-grijpen naar het oude, het vasthouden aan het oude, aan dat oude namelijk dat de Here God ons reeds in het verleden aan in-zicht in zijn woord heeft geschonken. Maar het is tegelijk ook een naar de toekomst gericht zoeken

naar de wil van God: het goede, het welgevallige en het volkomene. Dus maakt het woord Gereformeerd dankbaar, maar niet voldaan. Dankbaar voor wat de Here ons geschonken heeft maar niet voldaan, omdat er altijd weer zoveel op ons afkomt, dat wij met behulp van het oude niet goed kunnen benaderen. Waarom een nieuw zoeken en tasten nodig is, onder gebed en smeking.

De Here Jezus heeft eens gesproken over de schriftgeleerde, die een discipel geworden is van het koninkrijk der hemelen. Die zal, zegt Jezus, uit zijn voorraad nieuwe en oude schatten te voorschijn brengen. In dit woord van de Heiland herkent zich de gereformeerde, wiens taak het is te werken aan de opbouw van het gereformeerde leven.

Dit verklaart ook, waarom men in ons blad oude zowel als nieuwe, nieuwe zowel als oude dingen zal aantreffen, soms los naast elkaar, soms in gesprek met elkaar.

Dat laatste, dat gesprek, dat zou ik de eer van ons blad willen noemen. Als wij in dit gesprek niet slagen, als wij het uit de weg gaan of als we het niet christelijk en broederlijk voeren, dan is de eer weggevoerd. Lukt het ons onder de zegen des Heren wel, dan biedt ons blad in al z'n schamelijkheid en onbeholpenheid iets unieks in kerkelijk Nederland.

Natuurlijk, elk blad publiceert wel eens een discussie, daar is niets unieks aan. Maar bij Opbouw behoort het gesprek wezenlijk tot de opzet van het blad. En kom daar eens om in onze tijd van polarisatie, in onze tijd waarin verontrusting en moderniteit van elkaar af en in zichzelf krullen als de twee helften van een stuk afgerold karton, dat door-midden geknipt is.

Als er ooit één tijd geweest is, die het christelijk gesprek tussen 'oud' en 'nieuw' noodzakelijk gemaakt heeft, dan is het onze tijd, — is onze opvatting. Daarom zoeken wij het ook. En wij geloven dat Jezus Christus zelf onze gespreks-leider wil zijn, door zijn Geest en Woord. Hij heeft gezegd: Ik ben niet gekomen om wet en profeten te ontbinden, maar om die te vervullen. En met dit woord doet Hij recht aan wat 'oud' ten diepste

ter harte gaat. De zorg van 'oud' is immers dat in deze tijd wet en profeten wel ontbonden worden. Jezus verstaat deze zorg. Maar de Heiland heeft óók gezegd: gij hebt gehoord dat tot de ouden gezegd is..., maar Ik zeg u... En naar dit 'maar Ik zeg u...' gaat de belangstelling van 'nieuw' uit. Wat zegt Christus nu precies op al die problemen waar de vroegere generaties geen weet van hadden? Wat ligt er allemaal nog onontgonnen in de Schrift, waar vroeger over heen gelezen is en dat we nu met nieuwe ogen beginnen te lezen, omdat 't wel als voor onze tijd geschreven lijkt?

'Oud' en 'nieuw', wat staan ze vandaag wantrouwig en vijandig tegenover elkaar! Voor een zeer groot deel is dat de schuld van 'nieuw'. Nieuwe inzichten, behalve dat ze vaak fout zijn, zijn niet nederig, ootmoedig, in de vreze des Heren naar voren gebracht. Paulus zegt: de kennis maakt opgeblazen. Dat is het: 'nieuw' heeft 'oud' vaak gekrenkt door verachting. 'Nieuw' beschouwde 'oud' vaak als achterlijk. 'Nieuw' is vaak knapper, praat gemakkelijker, maar heeft dat meestal niet in liefde aangewend. 'Nieuw' kan zo ongeduldig, onbarmhartig en onpastoraal zijn. Vandaar dat bij 'oud' zoveel gewondheid zit, die het echte gesprek onmogelijk maakt. Terwijl het echte gesprek noodzakelijk is. Want 'nieuw' heeft niet zomaar gelijk omdat het oog heeft voor moderne problemen. En 'oud' heeft ook niet zomaar gelijk omdat het bekende taal gebruikt. 'Nieuw' moet 'oud'

uitnemender achten dan zichzelf en 'oud' moet 'nieuw' uitnemender achten dan zichzelf. Dan ontstaat er een sfeer waarin de werkelijke argumenten gehoord kunnen worden.

Dan is het ook niet erg dat, als die argumenten genoemd zijn, men de zaak waarover het gesprek gevoerd wordt, eens een poosje op z'n beloop laat. Het gesprek is geen oorlog die gewonnen of verloren moet worden; het is zelfs geen spel dat met een winnaar of verliezer moet eindigen. Het is een stuk gemeenschapsoefening, afgewisseld door lange pauzes, waarin beide partners zich ten uiterste inspannen om de argumenten van de ander geestelijk aan zich toe te laten.

Daarbij moeten wij ons niet laten opjuttten door andere kerken of bladen, die uit de verte onze vrijheid bespieden, die wij in Christus Jezus hebben. Eén onzer heeft wel eens eerder in ons blad gezegd, dat wij ons in *geweten* van hen moeten losmaken. En dat niet uit liefdeloosheid, maar omdat wij warm geworden zijn voor de taak die wij opgekregen hebben. Deze taak: in een tijd van polarisatie tussen verontrusting en modernisme de vragen die zijn opgekomen niet uit de weg te gaan, maar ze beter te beantwoorden dan thans aan beide kanten geschiedt. Als wij deze taak gelovig ter hand nemen, dan zullen de kinderen van hen die ons nu veroordelen, eens God danken om wat we gepoogd hebben.

De redactie

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

Bescheiden bescheid

„Is dat nu wel juist: om het vroegere Hersteld Verband zo te beoordelen, alsof wij in 1926 fout zijn geweest alsof wij toen de reformatische boot hebben gemist; alsof wij niet eigenlijk met zijn allen dat spoor hadden moeten volgen?” Zo ongeveer vroeg een onzer vriendelijkste predikanten op de jaarvergadering van Opbouw aan schrijver dezes. En hij dacht aan de artikelen over de Aemechtige Joden, naar aanleiding van ds Herngreen's boekje; over het Hersteld Verband, dat in 1926 ontstond uit de Gereformeerde Kerken en in 1946 opging in de Nederlandse Hervormde Kerk.

Deze vrager wees er op, dat met Assen-1926 meer aan de orde was dan een synodale blunder te goeder trouw. En dat de kwesties van Genesis 1-3, alsmede de moderne Schrift-kritiek, publiek zijn ingeleid door dr Geelkerken. Omdat de vraagsteller de zaak van de Aemechtige Joden zo begrijpend en christelijk aan de orde stelde, kostte het mij geen moeite daar op te antwoorden.

Nu wil ik graag met zorg uitspreken, dat ik het Hersteld Verband niet heb willen beoordelen, noch ook de synode van Assen-1926, noch ook onze kerkelijke leidlieden van toen, noch dr Geelkerken. Mij was alleen een bespreking van ds Herngreen's boekje gevraagd. En al lezende viel het op: hoeveel geslaagde experimenten daar in twintig jaar ontwikkeld zijn onder mensen, die het heilige kruis hadden nagekregen. Hoe „Assen” toch eigenlijk aanleiding werd tot de bloei van woestijnrozen, die in ons toen nog volkomen Kuyperiaanse tuintje

Ingezonden

Zwolle, 17 maart 1977

Aan de Redactie van
„Opbouw”

Waarde broeders,

Het is met enige schroom dat ik dit schrijven tot u richt.

Ieder kerkgenootschap heeft zo z'n groep verontrusten. Het komt mij voor dat binnen afzienbare tijd er ook in onze kerken zo'n groep gaat ontstaan. Wie zijn oor te luisteren legt in onze gemeenten bespeurt een groeiend gevoel van onbehagen. En het spijt mij, het te moeten zeggen: Daarbij wordt vaak de naam van uw blad genoemd.

De situatie in onze kerken is labiel. Een vaste koers is er (nog) niet. Moeizaam wordt door de kerken via regionale en landelijke vergaderingen gezocht naar een vorm van kerkelijk samenleven. Van landelijke vergadering naar landelijke vergadering groeit langzaam, heel langzaam een soort kerkenordering die rekening wil houden met alle verschillen van opvatting en ruimte wil laten voor ieder.

O ja, ik weet het wel: de preambule van het „kerkelijk akkoord” spreekt van een duidelijke binding aan Gods Woord en de drie

formulieren van enigheid. Maar ondertussen dreigen de kerken, de broeders en zusters, steeds verder opnieuw uit elkaar te groeien. Waarvoor gebruiken we de tijd van bezinning op het kerkelijk samenleven? Worden er niet telkens opnieuw verschilpunten naar voren gebracht, ook in uw blad?

En dan behoeft ik nog niet eens te spreken over „het gezicht” van onze kerken naar buiten. Moet ik nog wijzen op publicaties in de grote pers, waaruit blijkt dat onze kerken allerm minst duidelijk zijn?

Moeten er steeds meer kwesties bij komen?

Daarmee kom ik op de „koers” die uw blad vaart...

We zijn het er natuurlijk allemaal over eens dat een kerkelijk blad niet „leidinggevend” mag zijn. De tijd van kerkelijke leiders is immers voorbij? Maar het enige blad dat sterk verbonden is met de „buitenverbandse kerken” heeft m.i. de kunst nog niet verstaan om voor het kerkvolk te schrijven. De broeders en zusters herkennen zich niet in de problematieken die door u worden aangesneden. En zeker niet, wanneer er door iemand uwer, br D. W. L. Milo, een tweetal artikelen worden gewijd aan de Hersteld-verbanders op een wijze, die de vraag oproept, waarom br Milo niet hersteld-verband was en hoe hij zich van 1926 tot de vrijmaking (of zo u wilt, tot nu toe) in de Gereformeerde Kerken op zijn plaats voelde.

Nu, in 1977, komt hij ons vertellen dat wij ons voordeel moeten doen met de ervaring en gang van zaken in het Hersteld Verband.

Br Milo behoeft niet bang te zijn dat ik een bezwaarschrift schrijf. „Hij heeft immers tot vier maal toe de formulieren van enigheid ondertekend?”

Maar ik acht het volkomen onjuist om het Hersteld Verband ons als voorbeeld voor te houden, en dan notabene op een aantal punten die door de schrijver subjectief aan het kerkvolk worden voorgehouden:

a. „Van een belijdeniskerk wilt de men niet meer weten”. Wil br Milo van een belijdeniskerk niet meer weten? En moeten wij daarvan leren?

b. „Een ruimer visie ten aanzien van de formulieren van enigheid...” „Men beseftte dat deze stukken, deels zelfs uit een antithetische scholastiek ontstaan, voor vandaag en voor de toekomst wel eens te kort zouden kunnen schieten...”

Moeten wij daarvan leren? Zouden we dan maar niet liever zo gauw mogelijk het Hersteld Verband volgen en Hervormd worden?

c. „Ook de plaats van de vrouw, zowel binnen als buiten het ambt, werd al spoedig Schriftuurlijk gezien; en dat is nooit conventioneel.”

Moet ik uit deze mededeling van br Milo de conclusie trekken, dat wij, gereformeerden, in deze on-Schriftuurlijk handelen?

Daar komt dan nog bij de verte-

kening, die br Milo geeft van de geschiedenis:

d. Ds J. B. Netelenbos (1919) had iets „ongeeoorloofds” beweerd en werd daarvoor aangepakt.

e. „de wijze waarop br Milo de synodegesprekken weergeeft (of iets dergelijks!) is in vergelijking met de officiële stukken een grove karikatuur. Men leze slechts de artikelen en brochures van dr K. Schilder uit die tijd, dan weet men dat er wel wat meer aan de hand was, dan de beschrijving van br Milo suggereert.

f. De conclusie van br Milo, „dat de letter alle verhoudingen doodt, terwijl de Geest alleen broeders doet samenwonen”, is een slag in de lucht en misbruik van een bijbelwoord, als het gaat om de handhaving van het absolute gezag van Gods Woord.

Ik vraag mij af wat br Milo wil bereiken met deze artikelen. In kringen van de verontrusten in de synodale kerken heeft men beter begrepen wat de gevolgen waren van de opheffing van „Assen-1926”: vrij baan voor de moderne theologie in de gereformeerde kerken. Moet dat nu soms ook in onze kerken?

In ieder geval acht ik het onwijs van br Milo en van de redactie om deze individuele gedachten van een redactielid zonder commentaar op te nemen. Ik verwacht dan ook dat de redactie zich duidelijk distancieert van deze twee artikelen van br Milo.

Hoogachtend,
M. Lok

niet konden tieren. En dat wij, in onze buitenkerkverbandelijke positie daar van kunnen leren: want een klimaat zonder frustraties, zonder bovenschiftuurlijke bindingen, zonder een ijzeren orde, kan wondergoed werken op vegetaties, die elders verstikt werden.

Zo hebben die broeders van het HV zich losgemaakt van een onhistorisch gebruik van de Drie Formulieren. Zonder onze belijdenis te devalueren of zelfs terzijde te willen schuiven. Wie herhaaldelijk en regelmatig „Gods Woord en de Drie Formulieren” in één adem noemt onderschat Gods Woord en overschat de Drie Formulieren. Nog altijd geloof ik — tot dat u mij van beter overtuigt, maar dat wilt u niet — dat de Drie Formulieren door mensen zijn opgesteld en dat Gods Woord door God Zelf is „geschreven”.

Zo hebben die HV-broeders zich mild en christelijk opgesteld ten aanzien van een kerkverbandelijk samenleven. Elkaar vrijheid van profetie toestaande, van elkander genietende, elkaar dienende. Men beseftte dat het artikel: „geen kerk zal over andere kerken heersen” nog altijd de basis van elke kerkenorde moet zijn. Men bedacht dat deze regel dan ook oorspronkelijk in artikel 1 is ondergebracht.

Zo hebben die HV-broeders de zaken van de jeugd gezien en aangepakt. Men stelde zich gezond op tegenover politieke richtingen. Men heeft de kerkelijke tucht in handen van de gemeente gelegd, zoals de Bijbel ons trouwens leert.

Zo hebben die HV-broeders van de beginne-aan in andere kerkformaties het werk van Jezus Christus gezien en geëerd; hebben zelfs tot drie reizen toe geprobeerd de geschonden verhouding te herstellen met de uitwerpende kerken... dat zijn wij!

Dat is alles met elkaar nog al wat. We staan er nu ver genoeg van af, om onbevangen de goede dingen te erkennen. Zonder de vrees, dat we om elk goed woord verketterd zullen worden.

—o—

Zeker, met Geelkerken kwam de betekenis van Genesis 1-3 naar

voren. Het spreken van de slang, de historie van Kain en Abel, de verzwegen vrouwen in de eerste menselijke gezinnen, de vraag naar „avond en morgen” op die „dagen”, dat de zon nog niet geschapen was... de kwesties kwamen in een onafzienbare rij naar voren. Geelkerken heeft de kwesties als kwesties onderkend. Zoals wij vandaag de eerste drie hoofdstukken van de Schrift als van een andere orde zien dan de resterende hoofdstukken. Dit alles bergt de mogelijkheid van dwalen in zich. Maar het uitgangspunt „zo spreekt de Schrift, zo hebben we het te aanvaarden en daarmee uit” — bergt niet minder de mogelijkheid van dwalen in zich. We eren de Auteur van de Schrift het meest als we zijn bedoeling trachten te verstaan. En daartoe moeten we altijd nagaan: was de onder ons gangbare mening inderdaad gevormd door een zuiver inzicht — of wordt ons vandaag misschien enig nieuw licht gegeven?

Naar de vraagsteller mij achteraf verzekerde, was hij met mijn antwoord, hiervoor vrij weergegeven, tevredengesteld. En ook wanneer hij niet voor honderd procent met mij mee zou kunnen gaan, zou hij mij voor honderd procent kunnen verdragen. Zo zijn broeders, als het goed is.

—o—

Intussen kwam de brief van br M. Lok mij in handen. Ook hij stelt enige vragen, die overweging en beantwoording verdienen.

Voor een goed deel was het redactionele woord — zie hiervoor — reeds een integrale beantwoording van zijn vragen. Waar br Lok zich bijzonder tot mij richtte, wil ik trachten hem ook persoonlijk te antwoorden. Het redactionele artikel draagt de kenmerken van de opsteller en de instemming van de redactie; zo hoop en vertrouw ik dat het volgende, hoewel de kenmerken van de opsteller dragende, ook de instemming van de redactie zal hebben.

Mijn eerste opmerking is dan: dat br Lok verontrust is vanwege gevaren, die hij voor het kerkverband ziet liggen. De labiele situatie, de

landelijke vergaderingen, een nieuwe kerkorde, een kerkelijk accord, het uiteengroeien van kerken, het kerkelijk samenleven, de onduidelijkheid en het gezicht der kerken — al deze zaken gaan slechts „de kerken in 't gemeen“, de landelijke organisatie aan.

Nu leert de Schrift ons meen ik niets over een kerkverband — maar alles over gelovige mensen, verenigd in een plaatselijke kerk. De Geest schreef door Johannes zeven brieven aan zeven gemeenten, toegespitst op mensen; maar niet een enkele brief aan het kerkverband van Klein-Azië. De verontrusting van br Lok zou mij dan ook heel wat zwaarder wegen, wanneer hij de eenheid binnen de plaatselijke kerken bedreigd zag: de eenheid in Jezus Christus namelijk van mensen, die tesamen met Christus zijn lichaam vormen.

Wanneer de redactie tracht voor het kerkvolk te schrijven (en de redactie tracht niet anders, ieder schrijvende op eigen manier) dan doet zij dat door oude en nieuwe schatten uit te stellen. Zij vraagt u „alles op zij te zetten wat het luisteren naar Gods Woord in de weg staat“.

Iets op zij zetten — dat valt wel eens zwaar. Voor de lezer, maar eerst voor de schrijver. Of hij klassieke termen gebruikt dan wel moderne begrippen hanteert, of hij in belijdenistaal spreekt dan wel een dichtertelijke pen vasthoudt: hij is de eerste die er aan tilt. En ook onze redactie is met vele vezels vergroeid met ons kerkelijk leven, met zijn voor- en nadelen, met zijn gevaren en zijn zegeningen.

Een buitenverbandelijke situatie, als die wij beleven, kennen wij sedert zo'n 140 jaar niet meer. Geen wonder, dat de literatuur daarin niet voorziet. Geen wonder, dat die situatie door verschillende mensen verschillend wordt beleefd; dat verschillende mensen verschillende konklusies voor de toekomst trekken. Een overhaaste terugkeer naar een ongewijzigde kerkelijke samenleving zou wellicht even ondoordacht zijn als het verbranden van de Dordtse Kerkenordening. Maar belangrijk is dat mensen als br Lok en schrijver dezes in deze situatie naar elkaar luisteren, elkaars argumenten wegen, elkaar trachten te winnen. Want (en dat hebben Geelkerken en de zijnen vermoedelijk goed gezien): ons lidmaatschap van een belijdende kerk, van een kerk die de belijdenis in haar vaandel en statuten schreef, helpt ons niet. Alleen wanneer wij belijdende leden van een belijdende kerk zijn, die met mond en hart belijden en deze onze belijdenis persoonlijk ten koste van lijden willen handhaven... dan kunnen we op Christus' ontferming rekenen.

Het zwaartepunt van br Lok's brief viel also op het kerkverband. Daarnaast stelde hij ook enkele persoonlijke vragen. Alvorens daar op in te gaan wil ik graag als mijn overtuiging uitspreken: dat het brandpunt van Gods Koninkrijk niet is gelegen in een of andere landelijke organisatie — maar in de harten van individuele gelovigen, die elkaar als broeders en zusters in Jezus Christus aanvaarden en tesamen met Hem een lichaam vormen.

En nu zijn eerste vraag: waarom ik me niet bij het Hersteld Verband heb gevoegd? — Antwoord: omdat ik in 1926 te jong was om zulk een beslissing ook maar te kunnen overwegen; omdat ik in latere jaren al te zeer met de Gereformeerde Kerken vergroeide dan dat ik die kon verlaten; omdat in 1945 mijn gezin (als enig vrijgemaakt gezin in verre omtrek) zich bij de kerk van Wezep moest voegen, om onderdak te vinden. Op dat moment ging het HV op in de Nederl. Hervormde Kerk.

Tweede vraag: hoe ik mij op mijn plaats voel(de) in de Gereformeerde Kerken? Aannemende dat deze vraag serieus is bedoeld wil ik een serieus antwoord geven; hoewel deze vraag mij al dikwijls door anderen op bepaald kwetsende wijze is gesteld. U schrikke niet van mijn antwoord. Het verhaal wil, dat Winston Churchill (of een ander politicus) eens uitgesproken moet hebben: democratie is de slechtste regeringsvorm — maar we hebben geen betere. Daar denk ik wel eens aan, zonder die uitspraak *rechtstreeks* op de Gereformeerde Kerken te betrekken.

De normen die de Schrift stelt aan ons, broeders en zusters van hetzelfde huis, plaatselijke gemeenten, zijn zo hoog en zo gans anders dan wat wij daar samen van terecht brengen... dat ik me moeilijk kan voorstellen hoe wij ooit samen een aannemelijk „gezicht“ aan de wereld kunnen vertonen. En tegenover de Heere God hebben wij helemaal geen gezicht. (Overigens maakt het op mij geen indruk wat kerken, die ons hebben uitgeworpen, van ons denken: die wilden ons niet meer zien, laten ze nu ook niet naar ons gluren.)

Arbeiders die elkander slaan — de Schrift zegt er erge dingen van. Kerken, die elkaar buiten Gods Koninkrijk trachten te sluiten — ik weet er geen woorden voor. Kerken die beurtelings wegsturen en weggestuurd worden: het doet denken aan dieren, die eten om niet ge-

ten te worden. Wie wil zijn hand in het vuur steken voor de naam „gereformeerd“? Dit woord heeft in de ons omringende wereld geen klank meer van zegen en weldaad. Begrijpt u dan, dat mensen het accent trachten te leggen op het „zich reformerende“? Want zouden wij, in plaats van ons te beroemen op zaken die ons al lang van boven af ontnomen zijn, niet liever samen grijpen naar de schatten, die als nog voor ons klaar liggen? Ook zonder elkander daarvoor vogelvrij te verklaren?

En toch. Ondanks alle gebreken waarvoor ik persoonlijk mede verantwoordelijk sta: ik kan me geen kerkengroep voorstellen, waar vandaag beter Woord-verkondiging plaats vindt dan ik sedert 1946 in de vacante vrijgemaakte kerk van Nunspeet heb aangetroffen. Daar zijn wonderen gebeurd. Juist „onze“ predikanten — ons verleend door het kerkverband — hebben ons jaren lang een geestelijk kapitaal aangevoerd, waar een mens rijk van leven kan. Oude en nieuwe schatten — in overvloed. De een wat meer aan het oude hangend — de ander onze gemeente verontrustend door vergezichten, te mooi om waar te zijn.

Tenslotte de vraag: wat ik wil bereiken als ik lering wil trekken uit de experimenten van het Hersteld Verband? Antwoord: dat br Lok en ik en de andere lezers meedenken over die punten, waarin wij het gestelde doel *niet* bereikten. Want wie niet uit alles leren wil wil in het geheel niet leren, zegt een wijs spreekwoord.

Terloops...

Met alle heiligen...

Beste Marja,

Ik wil nog even doorpraten met je over de verdeeldheid van de gelovigen. De vorige keer schreef ik al, dat God die verdeeldheid niet wil. Als ik dat zo zeg, dan betekent dat ook dat de oorzaak van de verdeeldheid moet worden gezocht bij de mensen. En om het nog wat duidelijker te zeggen: de verdeeldheid is een gevolg van de onverdraagzaamheid van de gelovigen, een onverdraagzaamheid die polariserend heeft gewerkt. De band van de gelovigen dient zo groot te zijn, dat verschillen van mening overbrugd kunnen worden, tenzij het Woord van God echt in het geding is, tenzij van iemand gezegd moet worden dat hij zich metterdaad niet wil buigen voor het Woord van God. In Psalm 119 zegt David: „Ik ben een metgezel van allen die U vrezen...“ Maar vandaag lopen velen die God vrezen langs elkaar heen en tegen elkaar in. Dat betekent dat we ons als gelovigen steeds weer moeten afvragen of we wel écht vrezen. God vrezen betekent immers meteen de gemeenschap zoeken met de ander die God óók vreest. Je moet Romeinen 14 eens lezen. „Want niemand onzer leeft voor zichzelf, en niemand sterft voor zichzelf; want als wij leven, het is voor de Here, en als wij sterven, wij zijn des Heren. Want hiertoe is Christus gestorven en levend geworden, opdat Hij en over doden en over levenden heerschappij voeren zou.“ Dit zijn bekende woorden, woorden van troost en bemoediging. Maar is het je wel eens opgevallen, dat Paulus direkt daarna zegt: „Gij echter, wat oordeelt gij uw broeder? Of ook gij, wat minacht gij uw broeder?“ Dat lijkt een hele „sprong“ van Paulus: van het leven en sterven met Christus naar het voorzichtig met de ander omgaan. Voor Paulus ligt het echter op één lijn. Leven en sterven met de Heer betekent ook leven en (misschien) sterven met de ander. Dat Christus heerschappij voert over levenden, betekent ook dat die levenden naar elkaar omzien, met elkaar omgaan, elkaar vasthouden... De kerkelijke verdeeldheid laat wel heel duidelijk zien, dat de gelovigen elkaar niet hebben kunnen vasthouden, terwijl Christus ieder wel vasthoudt. Daar ligt een stuk onverdraagzaamheid achter, een stuk „de ander niet uitnemender

achten dan je zelf“.

Over die liefde van de gelovigen voor elkaar staat de bijbel vol. De Here Jezus heeft er op gewezen toen hij met zijn discipelen het avondmaal ging houden (Lukas 22 : 24-38). „En als gij tot bekering gekomen zijt, versterk dan uw broeders.“ (vs. 32). De Here Jezus is de dood voor ons ingegaan om ons te leren wat dienen is.

Dienen!

Dienen is dit, dat de liefde het wint van de onverdraagzaamheid.

Dienen is dit, dat de één de ander niet verstoot.

Dienen is dit, dat je elkaar bij allerlei verschillen biddend vindt.

Dienen is dit, dat je het erkent dat de grote blijdschap die met de Here Jezus op deze wereld kwam (Lukas 2 : 10) er is voor „heel het volk“.

Voor allen!

En zo kon Jezus avondmaal viëren met Petrus, die Hem zou verloochenen, en met Judas, die Hem zou verraden.

Dát is tolerantie.

Dát is verdraagzaamheid.

Dát is je-dienend-geven.

Ja, dat is alles.

In een gesprek dat ik pas had met wat jongelui uit „binnen- en buitenverbandse kerken“ heb ik gezegd: „Misschien kan jullie generatie de breuken herstellen die de vorige generatie heeft gemaakt.“

Misschien.

't Zal niet gemakkelijk zijn. Want breuken helen is moeilijker dan breuken maken.

God echter kan veel meer doen dan wij bidden of beseffen (Ef. 3 : 20).

„Hem nu die in ons werkt en ons geleidt, die verder gaat dan al ons bidden reikt en meer is dan ons diepste denken peilt, zij heerlijkheid en glorie...“

(Lied 95 Liedboek)

Als zo aan weerszijden van de breuklijn God wordt gevreesd, zullen velen elkaar misschien weer vinden.

Dán gaan we weer naar elkaar kijken, zoals Jezus naar Petrus keek, toen deze Hem verloochende.

„En de Here keerde Zich om en zag Petrus aan...“

Elkaar zo aankijken!

Als we denken dat de ander het verkeerd doet.

Als we menen dat de ander verkeerd denkt.

Elkaar áankijken, niet op elkaar néer kijken.

Marja, nog één ding.

Er kan veel verdriet zijn om de verdeeldheid.

Eén troost: ook deze tranen zullen straks worden uitgewist.

Nogmaals van harte gegroet,

je

P. C. van Wijk

C. VEENHOF — KAMPEN

Prof. dr K. Schilder

1952 — 23 maart — 1977

Als student van „Kampen” kwam Schilder tot volle ontplooiing. De „examenstof” die hij daar moest verwerken kostte hem niet de minste moeite. Daardoor kreeg hij gelegenheid zich te verdiepen in wat hem toen het meest fascineerde: de literatuur. Die was voor hem, afkomstig uit een milieu dat ver van „de moderne cultuur” leefde, een betoverende, ook beangstigende openbaring. Hij doorkroop de „tachtigers”. Die sloegen hem, die al vroeg het wonder van de taal had ontdekt, een tijdlang geheel in de ban. Maar al gauw verdiepte hij zich ook in Goethe — hij „doorleefde” diens „Faust”. En later kwamen Nietzsche en, vooral, Kierkegaard binnen zijn gezichtskring. Levenslang heeft vooral die laatste, en dan speciaal het raadsel van diens leven, de verbreking van de verlovingsmet Regine Olsen die Kierkegaard zo hartstochtelijk lief had, geboeid. En dan waren er natuurlijk ook Vonidel en Guido Gezelle en de Middeleeuwen — Dante voorop.

In zijn studententijd doorleefde Schilder ook een diepgaande, heel zijn existentie beroerende, geestelijke crisis die ten slotte resulteerde in een rotsvast geloof, een compromisloze overgave aan de dienst van God, een overtuigd „gereformeerd” worden, en — bovenal — een brandende liefde voor zijn Heiland. Wie Schilders „*Christus in zijn Lijden*” kent heeft die liefde geproefd.

Een artikel in de studenten Almanak — wat hij in die almanakken onder allerlei pseudoniem schreef vult een boek! — eindigt met de woorden: „God beveelt: wij *mogen* niet anders: Ons eigen hart dringt ons: wij *willen* niet anders. Of, wat hetzelfde is: Rustige kracht... tot in de dood.” Het woord van Christus „Laat het „ja” dat gij zegt, ja zijn, en het neen, neen; wat daar *bovenuit* gaat (niet maar: wat *daartegenin* gaat!) is uit den boze” (Matth. 5: 37) heeft Schilder van die tijd af gegrepen. En hij heeft geworsteld — en het was soms een worsteling op leven of dood, om alles of niets — om in iedere levenssituatie daarnaar te leven. Vele malen en altijd weer vanuit een andere gezichtshoek heeft Schilder erover gepreekt.

★ ★ ★

Bijzonder raak en juist is wat Jaap de Waard eens van Schilder vertelde. Hij had een afspraak met hem gemaakt over iets. 't Was in de tijd toen Schilder in Erlangen dag en nacht zwoegde voor zijn promotie. De Waard was er zeker van dat hij die afspraak niet kon houden. Toch schreef hij er zijn vriend over. Er kwam toen een echt Schilderiaans antwoord. Dit: „Anêr, anêr, philos, rhêma, rhêma. Ik moet weg, daarom dit weinige. Aber es genügt. Pax magna vobiscum.” — Een man een man, een vriend een vriend, een woord een woord. Das genügt. Dat is voldoende. Meer behoeven we

er niet over te praten. 'k Heb mijn woord gegeven. Dat houd ik!

Anêr, anêr, rhêma, rhêma, zo vertelt De Waard dan verder, dat was ook de hoofdgedachte van Schilders afscheidspraak van Oegstgeest — waar hij het niet makkelijk had gehad! Zijn tekst was... Matth. 5: 37. De Waard die deze preek hoorde was er ontzaglijk diep van onder de indruk gekomen. Meermalen heb ik er hem over gehoord. Na het overlijden van Schilder schreef hij er van: „Diep drong dat woord in de ziel en we voelden het dat het woord Gods levend en krachtig is, en scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard, en doorgaat tot de verdeling der ziel en des geestes en der samenvoegselen en de overleggingen des harten. (Hebr. 4: 12)

Gij hebt „ja!” gezegd in de ure van uw belijdenis.

Gij hebt „ja!” gezegd bij uw huwelijkssluiting.

Gij hebt „ja!” gezegd bij de doop van uw kind.

Gij hebt „ja!” gezegd bij talloze contacten en in talloze levensverhoudingen.

We werden geconfronteerd met al onze beloften en levensuitingen en... we sidderden.

Want hij stelde ons vlak voor God.

We kwamen naakt en geopend voor die God te liggen met Wie we te doen hebben.

Ook hij zelf!

Dat was levende Woordverkondiging! Zeker, door een medezondaar, die het van dag tot dag wist: alleen genade behoudt mij — maar tegelijk door een van wie allen wisten: hij wil zijn ja ja; zijn neen neen doen zijn.

Dat wisten zijn gemeenteleden in Ambt-Vollenhove, Vlaardingen, Gorinchem, Delft, Oegstgeest, Delfshaven. Dat wisten zijn studenten in Kampen: hij is trouw, hij is eerlijk, trouw aan zijn God en zijn Woord, trouw aan de belijdenis, eerlijk onder de mensen.

Wat men hem ooit ten laste heeft gelegd — nooit dat hij niet trouw en niet eerlijk was. Zijn ja was ja! Zijn neen neen! Anêr, anêr, philos, philos, rhêma, rhêma.”

De Waard eindigde zijn ontroerend „In memoriam” met deze woorden: „Op zondag 23 maart 1952 heeft God hem in zijn heerlijkheid opgenomen. „'t Is goed tussen God en mij, ik ga naar Jezus toe”, zei hij zaterdag. Op 23 maart 1944 (precies acht jaar voor zijn overlijden! - C.V.) werd hij geschorst als hoogleraar en emeritus-predikant. Hij wilde niet anders dan trouw zijn aan God, aan zijn Woord, aan de belijdenis en de kerkorde bij onderling accoord aangenomen. Hij kon, hij wilde niet schipperen en marchanderen. Dat was voor hem trouwbreuk. Hij had toen geen ander uitzicht dan met schrijven de kost verdienen. Maar het was hem goed, want hij kon niet leven „tussen ja en neen”. Maar God beloont altijd trouw en eerlijkheid. God heeft hem van 1944-1952 genade en ere gegeven.

Anêr anêr, philos philos, rhêma rhêma.”

Zo schreef de man die hem beter kende dan iemand anders. En allen die Schilder gekend hebben, hebben dit woord van ganser harte beaamd. Ook wanneer zij zijn schrijven en polemieken soms te fel vonden!

★ ★ ★

Als jong predikant viel Schilder al heel gauw op. Zijn preken waren volstrekt uniek, met niets en niemand te vergelijken. Ze demonstreerden een enorm veel omvattende en diepe Schriftkennis. En ze stonden midden in

het leven. Ze waren om een paar Schilderiaanse termen te gebruiken vol „profetische onrust, geniale zelfopjaging, toekomstmakend graafwerk.” Wie ze hoorden vergaten ze nooit.

Eens, logerend in Den Haag, zag ik in een kerkblad dat Schilder in een avonddienst zou voorgaan. Ik ging er heen. De kerk was stampvol. Dat was toen, ook in Den Haag, nog regel. Schilder moest preken over Zondag 5. Hij begon met een geladen parafrase van deze Zondag. Ik hoor het hem nog zeggen: God wil dat er voor de zonde *betaald* wordt. *Kunnen* wij betalen? *Neen!* Maar er *moet* toch betaald worden. Kan iemand, welk schepsel ook, *betalen*? *Neen!* Dat kan niets en niemand doen! Want de last van de toorn Gods kan niemand dragen! Dat kan alléén gedaan op een wijze die nooit door een mens kan worden uitgedacht en volbracht!

En toen zei Schilder: wij moeten vanavond spreken over de *betalingseis* die de levende God aan de mensen voorhoudt. Wie het Evangelie niet geloven zeggen: die betalings-eis aanvaarden we nooit. Want God is daarvoor te groot, de mens daarvoor te klein en de religie is daarvoor te teer. Maar wij verkondigen u vanavond dat die betalingseis door God wordt gesteld juist *omdat* Hij groot en *omdat* de mens klein en *omdat* de religie teer is! En toen kwam er een machtig loflied op God, die door zelf voor het voldoen aan deze betaling te zorgen, verzoening en vrede schenkt aan allen die aan zijn betalingseis niet worden geërgerd!

Vaak heb ik in deze jaren waarin heel velen metterdaad aan deze „betalingseis” worden geërgerd aan deze preek gedacht.

Nog één herinnering aan een preek van Schilder wil ik hier doorgeven. Eens moest hij in Groningen preken. Hij logeerde bij ons in Harkstede. Na het middageten vroeg ik hem over welke zondagsafdeling van de Catechismus hij 's avonds preken moest. „Dat weet ik niet”, zei hij, „kun jij er nog achter komen?” Ik belde naar Groningen en vernam dat het Zondag 36 was. Ik vroeg Schilder of hij soms nog wat literatuur over die Zondag wilde hebben. „Geef me de hebreeuwse bijbel en Gesenius (een hebreuws woordenboek) maar even”, was zijn antwoord! Hij bekeek de tekst van de wet en bladerde daarna wat in het woordenboek en zei toen opeens: „Merkwaardig: er staat in het hebreuws letterlijk: gij zult de Naam des HEEREN niet opheffen tot het „inhoudloze”, het „zinloze”, het „ijdele”, het „niets”. Dat zegt God. Maar Goethe zegt: „Gefühl ist alles, Name ist Schall und Rauch” (gevoel is alles, een naam is klank en rook). Over die geweldige tegenstelling zat Schilder toen blijkbaar een poos na te denken. En 's avonds hield hij een machtige preek waarvan de leidende gedachte die tegenstelling was: Woord of gevoel. God zegt: heb eerbied voor mijn Naam, mijn Woord dat komt van buiten. Dat spreek *Ik*. Daar kom *Ik* mee en in. Pas op dat je het niet tot een niets maakt! Het is een vuur, een hamer voor ieder die het verzaakt. En 't gevoel — dat is van de mens. Dat is „menselijk al te menselijk”. De grote zonde en ellende is dat de mensen op allerlei wijs dat Woord niet ernstig nemen, dat verdraaien, er mee knoeien en het vervangen door wat opkomt uit hun eigen zondige hart, hun vertroebelde geest. En omdat ze dat met het Woord van God doen, doen ze het ook met hun eigen woorden!

Dat is iets over het preken van Schilder. Er zijn er gelukkig veel van bewaard gebleven. Maar — een preek moet je *horen*. En als dat van iemand gold dan zeker van Schilder.

Kerknieuws

Preekbevoegdheid — De Regio Utrecht heeft in haar vergadering van 13 april preekconsent verleend aan P. Veldhuizen, Hoekstraat 42 in Spakenburg.

Beroepbaarstelling — In deze zelfde vergadering is na preparatoir examen kand. A. M. v. Leeuwen, Weerdsingel O.Z. 58 in Utrecht, beroepbaar gesteld.

Eindhoven — Uit het Verslag van de op 29 maart 1977 gehouden gemeentevergadering

„Op deze goedbezochte en gezellige gemeentevergadering vertelde voor de pauze ds Smelik op boeiende wijze over zijn werk onder de militairen. De legerpredikant is, hoewel hij een officiersrang in het leger heeft, een burgerlijk ambtenaar van het Ministerie van Justitie. Dit geeft hem het voordeel, dat hij geen bevelen hoeft op te volgen, zoals hij uiteraard zelf ook geen bevelen kan geven. Hoewel hij predikant is en door een kerk is uitgezonden, is zijn werk toch niet specifiek dat van een dominee. Hij fungeert als vertrouwensman voor iedereen in een meestal onkerkelijke samenleving. Omdat hij dit sociale werk verricht als dienaar van het Evangelie kan het toch volop pastoraal werk genoemd worden. De vertrouwensfunctie kan vaak een basis vormen voor verdere diepgaande gesprekken. Echte kerkdiensten worden alleen tij-

dens oefeningen gehouden. Hoewel dan soms drie diensten op verschillende plaatsen op dezelfde dag belegd worden om de afstanden zo kort mogelijk te maken, worden ze helaas meestal niet meer dan door 3 procent van de militairen bezocht.

O.a. hieruit blijkt, dat de onkerkelijkheid onder de jeugd veel verder is doorgedrongen dan wij vaak denken. We hebben te maken met de „post-christelijke” mens. Deze jeugd ziet de kerk niet meer zitten en beschouwt de Bijbel als een verouderd boek met leefregels voor oude tijden. Met gespreksgroepen, die regelmatig worden gehouden, worden veel levensvragen besproken. Met name de stelling, die de legerpredikanten aanzien van een veelheid van ethische vragen moet innemen, brengt soms veel studie voor hem mee. Ds Smelik zou het daarom fijn vinden, wanneer ook de gemeente, waartoe hij kerkelijk behoort, hem steun zou kunnen bieden in het vinden van antwoorden op die veelheid van vragen. Uiteraard is het niet mogelijk in dit korte verslag al de facetten te noemen van zijn veelzijdig werk.”

BRS

COGMA - Contact Orgaan Gereformeerde Militairen en Alleenstaanden in samenwerking met: *Commissie „Militairen Buitenland”* der Chr. Geref. Kerken — Onze eerstvolgende reis naar de Bondsrepubliek. Deze wordt gehouden D.V. van vrijdag 22 april t.m. woensdag 27 april 1977.

De reis wordt gemaakt door: Ds J. Dol, Chr. Geref. predikant te Sneek; Ds K. B. Holwerda, Vrijgem. Geref. predikant te Doorn bu.v.; C. Timmerman te Enschede; H. J. Bosch te Enschede, secretaris van het COGMA.

Dank zij de medewerking van de plaatselijke contactraden en plaatselijke luchtmachtpredikanten hopen de predikanten op zondag 24 april 1977 het Woord te bedienen en wel Ds J. Dol op de luchtmachtbasis Stolzenau a.d. Weser. Ds K. B. Holwerda op de luchtmachtbasis te Blomberg (Lippe Detmold).

Predikanten, kerkeraden en of ouders van militairen worden verzocht na te gaan of nog namen en adressen van militairen c.q. militaire gezinnen (die bij de commissies nog niet bekend zijn) moeten worden doorgegeven.

Voor Cogma aan: H. J. Bosch, Hekselbrink 83, Enschede, tel. 053-762272.

Voor Commissie „Militairen Buitenland” aan: J. Koning, Ambonstraat 8, Enschede, tel. 053-324289.

Nieuws uit breder kring

Generale Synode (syn.) Gereformeerde Kerken — De generale synode van de (syn.) Gereformeerde Kerken zal dinsdag 10 mei a.s. worden samengeroepen door de kerk van Zwolle. De synode van Maastricht heeft deze kerk aangewezen als roepende kerk. De openingszitting zal worden gehouden in De Buitensociëteit te Zwolle.

In de Oosterkerk aan de Bagijnensingel zal maandagavond 9 mei de bidstond plaatsvinden. In deze dienst van Woord en Tafel gaan voor ds C. Mak, van Hengelo, praeses van de vorige synode en ds C. A. Wielemaker te Zwolle. De dienst begint om kwart voor acht.

Gelijk bekend vergadert de synode behalve bij de opening in De Blijde Wereld te Lunteren.

Er zijn zeven perioden gepland. We laten de data hieronder volgen.

In 1977:

maandag 10 okt. t.m. vrijdag 14 okt.; maandag 14 nov. t.m. vrijdag 18 nov.; woensdag 30 nov. t.m. vrijdag 2 dec.

In 1978:

maandag 6 maart t.m. vrijdag 10 maart; maandag 3 april t.m. donderdag 6 april; maandag 9 okt. t.m. vrijdag 13 okt.; maandag 20 nov. t.m. vrijdag 24 nov.

God gaf grote vreugde en dankbaarheid om de geboorte van onze

LODEWIJK JAN

Koos van Oord
Marianne van Oord-
Van PUTTEN

GOVERT
SANDER

Madrid, 10 april 1977

Cale Marbella 51

Mirasierra

Ons huis in **NUENEN (N.-Br.)** is **TE HUUR**

van 28-5 t.m. 17-6 en/of van 9-7 t.m. 22-7.

Zes slaapplekken;
nogal vrij gelegen in mooie omgeving.

Tel. 040-832488.

Te huur

van 29 mei tot 25 juni

Gemeubileerde woning
(boerderij) in de N.O.P.

Tel. 05279-1453.

Te huur

GERIEFELIJK HUIS

in Haamstede.

Rustige omg. - 6 à 7 pers.
C.V., open haard, badkamer
en tuin.

Nog vrij in mei, juni en aug.

Tel. 01115-2256.

Te huur op de Veluwe

VRIJSTAANDE WONING
met tuin

van 23 juli t.m. 13 aug.
voor 1 of 2 echtparen.

Tel. 08380-16969.

DAME

zou gaarne **IN KONTAKT**

KOMEN MET HEER,

plm. 66 jaar, die t.z.t. samenwonen wil op n.o.t.k. basis.

Brieven onder no. E-6450, bureau Opbouw, Nootgedacht 3, Zeist.

De Gereformeerde Sociale Akademie „De Vijverberg” te Ede,

uitgaande van de

Stichting ter Bevordering van Gereformeerd Sociaal Pedagogisch Onderwijs

Door het plotseling overlijden van onze hooggewaardeerde docent Dr. H. Goedhart, zijn wij genoodzaakt opnieuw sollicitanten op te roepen voor de functie van

FULL-TIME THEOLOOG

Aanvang dienstbetrekking: 1 augustus 1977.

Korte omschrijving van de functie:

- het geven van lessen (voornamelijk ethiek);
- verrichten van studies rondom sociale en maatschappelijke vragen, in relatie tot het functioneren van de christen in de samenleving naar bijbel-confessionele opvatting;
- het regelmatig verzorgen van publikaties en coördinatie daarvan.

Betrokkenen dienen te komen uit de kring der participanten en in stemmen met doel en grondslag van de stichting.

Informaties zijn verkrijgbaar bij de adj.directeur: Ds. A. Romein, Padberglaan 1-3, Ede, tel. 08380-19168.

Sollicitaties te richten aan het alg. secretariaat: W. Huizer, Postbus 9019, Dordrecht.

Redactieleden:

Drs H. de Jong; Mr. dr J. Meulink; D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma; Ds H. Smit

Adres van de Redactie:

K. Muller, H. Pootlaan 242, Alkmaar, tel. 072-16767

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nootgedacht 3, Zeist,
tel. 03404 - 12452.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Merelhoven 273, Capelle a/d IJssel, tel. 010-504178

Abonnementsprijs:

f 35,— per jaar of f 18,50 per halfjaar.
Buitenland f 45,— per jaar of f 60,— per luchtpost.
Giro 40 49 45.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 dec. eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.